

2023-2024 İnsani Gelişme Raporu

Tıkanıklığı aşmak: Kutuplaşmış bir dünyada iş birliğini yeniden şekillendirmek

Küresel İnsani Gelişme Endeksi'nin (İGE) 2023 yılında rekor seviyelere ulaşması öngörülüyor. Bununla birlikte, eşitsizlik yeniden artıyor ve 20 yıllık yakınsamanın ardından, en zengin ve en yoksul ülkeler arasındaki fark 2020 yılından itibaren açılmaya başladı. En yoksul ve en kırılgan ülkeler geride kalıyor. 2023 yılında, daha zengin ülkelerde yaygın bir düzelme yaşanırken, En Az Gelişmiş Ülkelerin yarısında İGE'nin kriz öncesindeki düşük seviyelerin altında kalacağı öngörülüyor. Hatta, her bölgenin 2019 öncesi patikasının altında faaliyet göstermesiyle, dünya insani gelişmede kalıcı bir kayba giden bir yolda olabilir.

İGE güncellemesinden anlaşılacağı üzere, karşılıklı bağımlılıkların yanlış yönetilmesinin insani bedeli yüksek. İklim değişikliğinin insanlar üzerindeki artan etkileri, dünyanın farklı bölgelerinde son zamanlarda ortaya çıkan şiddetli çatışmalar ve bunların daha uzun vadeli ve potansiyel olarak daha büyük ölçekli çatışmalara doğru tırmanması, ülkeler arasında yayılan tehditlerin yoğunlaştığına işaret ediyor.

Sıkıca bağlanmış bir dünyada yaşıyoruz. Pandemi ve toparlanma süreci gibi ortak, birbiriyle bağlantılı küresel zorluklar, bizim ve kurumlarımızın bunlara yanıt verme kapasitesini aşıyor. Bağlantılardan istifade etmek varken, ortak zorluklara karşı harekete geçmekte başarısız oluyoruz. Artan kutuplaşma ile daha kötü hale gelen 'küresel bir tıkanıklık' ile karşı karşıyayız. Kutuplaşma neredeyse dokunduğu her şeyi zehirliyor ve uluslararası iş birliğine sekte vuruyor.

Rapor, tıkanıklığı aşmak ve kolektif eylemi yaygınlaştırmak ile ilgili olarak üç alanda çalışılmasını öneriyor:

- İnsan eylemliliği açıklarının daraltılması: İnsan eylemliliği yani insanların kendi geleceklarini belirleyebilme kabiliyetinin kalkınmadaki rolü bir şekilde ihmal ediliyor ve kalkınma topluluğunun daha yakın ilgisini gerektiriyor.
- Kutuplaşmanın önlenmesi için hararetin azaltılması: Siyasi kutuplaşma, popülizm ve güvensizliğin üstesinden gelmek, tıkanıklığın aşılması ve insani gelişmeye ilişkin eşitsizlik ve zorlukların üstesinden gelinmesi için kilit önem taşıyor.
- Düşük gelirli ülkelere yönelik insani yardım ve kalkınma yardımını temel alan iki uluslararası iş birliği yolunu tamamlamak için küresel kamu mallarına yönelik 21. yüzyıl mimarisi oluşturulması. Rapor, küresel kamu mallarının finanse edilmesini desteklemek için üçüncü bir uluslararası iş birliği yolu öneriyor.

ANA MESAJLAR

1. Eşitsizlik yeniden artıyor ve 20 yıllık yakınsamanın ardından, en zengin ve en yoksul ülkeler arasındaki fark 2020 yılından itibaren açılmaya başladı

“Tıkanıklığı Aşmak: Kutuplaşmış Bir Dünyada İş Birliğini Yeniden Şekillendirmek” başlıklı 2023/24 İnsani Gelişme Raporu’na (İGR) göre, genel kalkınma ilerlemesi 2022 yılında tekrar iyileşmeye başladı ve 2020 ve 2021 yıllarındaki keskin düşüşlerin ardından 2023 yılında rekor seviyelere ulaşması öngörülmüyor. Ancak bu ilerleme son derece eşitsiz. Zengin ülkeler rekor düzeyde insani gelişme kaydederken, dünyadaki en yoksul ülkelerin büyük bir kısmı kriz öncesi ilerleme düzeylerinin altında kalmaya devam ediyor.

- 2023 yılı için dünyadaki ülkelerin dörtte birinden fazlasının İGE değerlerinin 2019 öncesi seviyelerin altında olacağını öngördüğümüzden toparlanmanın tamamlandığı söylenemez.
- Toparlanma eşitsiz ve en yoksul ülkeleri geride bırakıyor. Tüm OECD ülkeleri insani gelişme konusunda 2020-2021 döneminde yaşanan tersine dönüşten toparlanırken, En Az Gelişmiş Ülkelerin yalnızca yarısı kriz öncesinde zaten düşük olan İGE seviyelerine tekrar ulaştı.

2. Dünya insani gelişmede kalıcı bir kayba doğru giden yolda mı?

Kriz, insani gelişmede uzun vadeli izler bırakıyor.

- COVID-19 nedeniyle hayatını kaybeden 15 milyon insan gibi bazı kayıplar asla telafi edilemeyecek. Ne o insanları ne de karantinada, bakıcılıkta ve okula gidmeden harcanan zamanı geri getiremeyiz.
- Kriz gelecekteki insani gelişme üzerinde kalıcı etkiler yaratabilir. Kriz öncesinde, dünya SKA’lara ulaşmak için belirlenen son tarihle tutarlı bir şekilde 2030 yılına kadar “çok yüksek” bir ortalama İGE değerine ulaşma yolunda ilerliyordu. Şimdi dünya bu hedeften sapmış durumda ve her bölgedeki değerler 2019 öncesine göre daha düşük.

3. Bağlantılardan istifade etmek varken, ortak zorluklara karşı harekete geçmekte başarısız oluyoruz ve ‘küresel bir tıkanıklık’ ile karşı karşıyayız.

Sıkıca bağlanmış bir dünyada yaşıyoruz, ancak bağlantılarımızdan istifade etmek yerine ortak zorlukları ele alma konusunda başarısız oluyoruz. Pandemi ve toparlanma süreci gibi ortak, birbiriyle bağlantılı küresel zorluklar, bizim ve kurumlarımızın bunlara yanıt verme kapasitesini aşıyor. Küresel şokların istikrarsızlaştırıcı etkileri ve kurumların insanları korumakta yetersiz kaldığı algısı popülizm ve kutuplaşmayı körüklüyor.

- Kutuplaşma 2011 yılından bu yana yükselişe geçti ve küresel olarak ülkelerin üçte ikisinde artış gösteriyor.
- Küresel iş birliği politikalarına düşman olan ve grupları (“biz halkız”, “onlar elit”) birbirine düşüren elit karşıtı hareketlere destek artıyor. Elit karşıtı ve iş birliği düşmanı hareketlerin bu

geniş tanımlamasına uyan hükümetlere sahip ülkelerin sayısı daha önce görülmediği kadar arttı.

Bununla birlikte, dünyamızdaki küreselleşme geri çevrilmiyor ancak küresel karşılıklı bağımlılıklar yeniden şekilleniyor. **İleriye dönük olarak, bağlantılarımız giderek artan bir şekilde gezegensel ve anlık olacak.**

- Dijital teknolojiler dünyayı küçültüyor ve geniş coğrafyalardaki milyarlarca insanı neredeyse gerçek zamanlı olarak birbirine bağlıyor. Dünya nüfusunun yarısından fazlası artık internet kullanıcısı ve insanların %95'i bir mobil geniş bant ağının kapsama alanında bulunuyor.
- İnsan kaynaklı gezegensel değişimin Antroposen gerçekliği o kadar keskin ki karbon, nitrojen, fosfor, su ve diğer elementlerin doğal döngülerini değiştirmiş durumdayız. Gezegendeki sıcaklık, yağış düzeni, deniz seviyesi ve atmosferik bileşim gibi ulusal sınırlara bağlı olmayan unsurları değiştiriyoruz.

Ekonomik entegrasyonun hızı yavaşlamış olsa da **ekonomik olarak da birbirimize son derece bağlıyız.**

- Dünyadaki tüm bölgeler temel mal ve hizmetlerin en az %25'ini diğer bölgelerden ithal ettiğinden hiçbir bölge kendi kendine yeterli değil.
- Finansal entegrasyon 1990'ların ortalarına kıyasla neredeyse dört kat daha yüksek.
- Günümüzde mallar 1965 yılına kıyasla iki kat daha fazla yol kat ediyor ve nihai varış noktasına ulaşmadan önce daha fazla sınırdan geçiyor.

Son derece bağlantılı bir dünyada, yerel politikalar ve tercihler, bölgesel ve hatta küresel olarak hızlı bir şekilde yayılan dışsal ekonomik etkilere sahip olabilir. Büyük ölçek ve kapsam ekonomileri, bazı kritik ürün ve malzemelerin üretimini birkaç yerde veya birkaç şirkette yoğunlaştırarak küresel aksaklık risklerini artırdı.

- Küresel mal ticaretinin neredeyse %40'ı, daha fazla tedarikçisi olan mallar için bile üç veya daha az ülkede yoğunlaşmış durumda.
- Dünyanın en büyük üç teknoloji şirketinin her birinin piyasa değeri, 2021 yılında ülkelerin yüzde 90'ından fazlasının GSYH'sini geçti.

4. Tıkanıklık ve demokrasi paradoksu: Memnuniyetsizliğin küreselleşmesi

Demokrasi paradoksu: Son birkaç on yıl içinde demokrasiye yönelik küresel destek %90 gibi güçlü bir oranda kaldı. Ancak demokratik sürecin temel kurallarının etrafından dolaşabilen liderlere yönelik destek belirgin bir şekilde arttı. Günümüzde, oy verenlerin yarısından fazlası bu tür liderleri desteklediğini ifade ediyor. İnsanların demokrasiye bir ideal olarak değer verdiğini, ancak mevcut sistemlerin onların yararına olmadığını yansıtan bu durumu "demokrasi paradoksu" olarak adlandırıyoruz.

İnsanlar on yıl öncesine göre daha üzgün ve daha stresli.

- Endişeli olduğunu belirten insan sayısı son on yılda 687 milyon kişi artarak bugün 3 milyara ulaştı.
- Üzüntü hissettiğini bildiren insan sayısı on yıl öncesine göre 540 milyon artarak 2 milyara ulaştı.
- Stres yaşayan insan sayısı son on yılda 569 milyon artarak 2,9 milyara ulaştı.

Bu durum, yıkıcı ve maliyetli olan kutuplaşma ve popülizmi artırıyor, küresel karşılıklı bağımlılığı kolektif olarak yönetme ve sınırları aşan sorunları ele alma becerimizi yıpratıyor.

- Araştırmalar, ideolojik eğilimleri ne olursa olsun, popülist olarak nitelendirilen hükümetlerin yönettiği ülkelerin daha düşük GSYH büyüme güzergahına sahip olduğunu gösteriyor. Bu tür bir dönemin başlamasından 15 yıl sonra, kişi başına düşen GSYİH, bu tür dönemlerin yaşanmadığı ülkelere göre yüzde 10 daha düşük oluyor.
- Zaman içinde, küreselleşme karşıtı söylemler partililik söylemlerinde daha fazla öne çıkmaya başladı.

5. Tıkanıklığın insani bedeli: Hem refah hem de insan eylemliliği tehdit altında

Karşılıklı bağımlılıkların yanlış yönetilmesinin insani bedeli yüksek. Dünyanın farklı bölgelerinde son zamanlarda ortaya çıkan şiddetli çatışmalar ve bunların daha uzun vadeli ve potansiyel olarak daha büyük ölçekli çatışmalara doğru tırmanması, ülkeler arasında yayılan tehditlerin yeniden güçlendiğine işaret ediyor.

- 2022 yılı, İkinci Dünya Savaşı'ndan bu yana en çok sayıda devletler arası silahlı çatışmanın ve 1984'ten bu yana, artan sivil ölümleri dahil olmak üzere, en yüksek sayıda savaş kaynaklı ölümün yaşandığı yıl oldu.
- 2022 yılında, Orta Doğu ve Afrika'da yakın zamanda yaşanan çatışmaların başlamasından önce bile 1,2 milyar insan (dünya nüfusunun yüzde 15'i) çevrelerindeki çatışmalardan etkilendi.
- Çatışmalar, zulüm ve insan hakları ihlalleri nedeniyle evlerini terk etmek zorunda kalan insan sayısı 2010 yılındaki sayının iki buçuk katına çıkarak 2022 yılı itibarıyla tüm zamanların en yüksek seviyesi olan 108 milyona ulaştı.

İklim değişikliği ile bağlantılı karşılıklı bağımlılığın yanlış yönetilmesinin insani kalkınma maliyetlerinin yüksek olması ve giderek artması bekleniyor.

- Sıcaklıkların giderek arttığı on yıl sonrasında 2023 yılı, en azından küresel sıcaklıkların ilk kez kaydedildiği 1880 yılından bu yana şimdiye kadarki en sıcak yıl oldu.
- UNDP İnsan İklim Ufukları platformunun öngörülleri, ılımlı azaltım ve çok yüksek emisyon senaryoları altında, bugünden yüzyılın sonuna kadar yaklaşık 40 ila 190 milyon insanın daha yüksek sıcaklıklar nedeniyle ölmesinin beklendiğini gösteriyor.
- Etkilerin oldukça eşitsiz olacağı öngörülürken bazı bölgelerde (Arap Devletleri, Güney Asya ve Sahra Altı Afrika gibi) ölüm oranlarında keskin artışlar, daha gelişmiş diğer ülkelerde (Batı Avrupa ve Kuzey Amerika gibi) ise ölüm oranlarında net bir azalma yaşanması bekleniyor.

Yönetilmeyen karşılıklı bağımlılıklar refahı ve insan eylemliliğini etkiliyor:

- 2030 Sürdürülebilir Kalkınma Gündemi'ni gerçekleştirme yolculuğunun orta noktasında, SKA hedeflerinin %30'unda ilerleme durmuş veya tersine dönmüş durumda, diğer %50'sinde ise ilerleme zayıf ya da yetersiz. Dünya, dört yıl öncesine kıyasla SKA'lara ilişkin ilerleme açısından hedeflerden daha uzak bir noktada ve iklim eylemi, biyoçeşitlilik kaybı, gıda güvenliği, yoksulluk, eşitsizlik ve toplumsal cinsiyet eşitsizliği gibi temel hedeflerde geriliyor.
- Örneğin, COVID-19 küresel salgını yoksulluk konusunda uzun yıllar boyunca yaşanan en büyük aksaklıklara neden oldu. Yirmi yıldır ilk kez yoksulluk eğilimleri tersine döndü.
- Son 20 yıl, ifade özgürlüğü konusunda kötüleşmeye sahne oldu. 2016 ila 2020 yılları arasında, küresel nüfusun yaklaşık %85'inin yaşadığı ülkelerde basın özgürlüğü azaldı.
- Yönetilemeyen karşılıklı bağımlılıklar, yerli gruplar gibi nüfus kesimlerini veya gelişmekte olan küçük ada devletlerinin nüfusunu orantısız bir şekilde etkiliyor.

6. Tıkanıklığı aşmak: Gerilimi azaltmak, insanları güçlendirmek, küresel iş birliğini yeniden şekillendirmek

Şu anda bile umut kırıntıları ortaya çıkmış durumda. Çoklu iş birliği biçimleri işe yarıyor.

- Ukrayna tahıl anlaşması, geçen yıl askıya alınmasından önce, daha yoksul ülkeler ve insanlara en çok zarar verecek olan geniş çapta bir kıtlığı önledi. Küresel salgının sadece ilk yılında yaklaşık 20 milyon hayat kurtaran COVID-19 aşılmasının üretimi küresel tedarik zincirlerine dayanıyor. Aşıya erişimde utanç verici eşitsizlikler sürse de, ülkeler varyantların genomik dizilimi konusunda iş birliği yapmaya devam ediyor.
- COP28'de dünya, toplam 600 milyon ABD dolarını aşan taahhütlerle 3 milyardan fazla insanın yararlanacağı yeni bir kayıp ve zarar fonu oluşturdu.
- Küresel temiz enerji yatırımı ve bunun beraberinde gelen istihdam ve fırsatlar, 2020 yılındaki tutarın neredeyse iki katına çıkarak 2023 yılında tüm zamanların en yüksek seviyesi olan 1,8 trilyon ABD dolarına (Kore Cumhuriyeti ekonomisinin büyüklüğüne eşdeğer) ulaştı.

Ancak kolektif eylemi yaygınlaştırmak için tıkanıklıkları aşmamız gerekiyor. Raporunda üç alan öneriliyor:

Kutuplaşmanın önlenmesi için hararetin azaltılması: Siyasi kutuplaşma, popülizm ve güvensizliğin üstesinden gelmek, tıkanıklığın aşılması ve insani gelişmeye ilişkin eşitsizlik ve zorlukların üstesinden gelinmesi için kilit önem taşıyor.

- Kutuplaşma, olumsuz güvensizlik algılarına yol açıyor, çeşitliliği tehdit ediyor ve karşıt görüşlere sahip olanlara karşı düşmanlık yaratıyor, böylece kolektif eylem olasılığını ve alanını azaltıyor. Bu da, sağlık krizleri, şiddetli çatışmalar ve iklim değişikliğini ele almaya yönelik çabaları engelliyor.
- Kutuplaşma, hükümetlerin uluslararası anlaşmalar yapma konusundaki cesaretini kırıyor. Yakın zamanda, Avrupa Birliği, Dünya Ticaret Örgütü ve uluslararası adalet kurumlarının meşruiyet konusunda zorluklar ile karşı karşıya olduğu söyleniyor.

Rapor, kutuplaşmayı hafifletmek için diğer insanların tercihleri ve motivasyonları hakkındaki yanlış algıların düzeltilmesini tavsiye ediyor. Düşündüğümüzden daha fazla birlik içindeyiz. Örneğin, dünya genelinde insanların %69'u, iklim değişikliği etkilerinin azaltılmasına katkıda bulunmak için gelirlerinin bir kısmından

feragat etmeye istekli olduklarını bildirirken sadece %43'ü başkalarının da aynı şekilde düşündüğü algısına sahip (%26'lık bir yanlış algılama farkı).

İnsan eylemliliği açıklarının daraltılması: İnsan eylemliliği yani insanların kendi geleceklerini belirleyebilme kabiliyetinin kalkınmadaki rolü bir şekilde ihmal edildi ve kalkınma topluluğunun daha yakın ilgisini gerektiriyor. Yaygın olan bu insan eylemliliği açıkları, kolektif eylemi gerçekleştirme konusundaki acizliğimizin nedeni.

- Küresel olarak, her iki kişiden biri hayatlarının kendi kontrollerinde olmadığını hissediyor ve her üç kişiden ikisi siyasi sistemde seslerinin duyulduğunu düşünmüyor.
- İnsani gelişmedeki diğer eşitsizlikler ile sıklıkla kesişen ve ilişkili olan gelir eşitsizlikleri, insan eylemliliğini şekillendiriyor. Gelir dağılımının alt yarısında yer alan kişilerin gelirleri arttıkça, hayatları üzerinde çok düşük kontrole sahip olduğunu bildirenlerin oranında keskin bir düşüş yaşanıyor.

Rapor, insan merkezli (insani gelişme ve insani güvenliğin sağlanmasına vurgu yapan), ortak sahipli (gücün adil dağılımını yansıtan) ve gelecek odaklı (belirsiz ve değişken bir dünyada yön belirlemek için mekanizmaları devreye alan) kurumları esas alan bir strateji öneriyor.

Düşük gelirli ülkelere yönelik insani yardım ve kalkınma yardımını temel alan iki uluslararası iş birliği yolunu tamamlamak için küresel kamu mallarına yönelik 21. yüzyıl mimarisi oluşturulması. Rapor, küresel kamu mallarının finanse edilmesini desteklemek için üçüncü bir uluslararası iş birliği yolu öneriyor. Bu stratejinin sıfır toplamı düşüncenin ötesindeki potansiyel kazanımları, farklı çıkar ve görüşlere rağmen - muazzam. Örneğin:

- İklim İstikrarının Desteklenmesi: İklim değişikliği etkilerini azaltma çabalarının faydaları, 2050 yılına kadar küresel olarak sağlayacağı 45 trilyon ABD Doları tutarındaki net fayda ile maliyetlerden çok daha ağır basıyor. Gelişmekte olan ülkeler, bu çabalardan orantısız bir şekilde kazançlı çıkıyor ve bu da daha temiz enerji kaynaklarına geçiş için kolektif eylemin önemini vurguluyor.
- Küresel Salgınlara Hazırlık: Küresel salgına müdahaleye 60 milyar ABD Doları tutarında ön yatırım ve yıllık 5 milyar ABD Doları tutarında ilave yatırım yapılması, 800 milyar ABD Doları tutarında (net bugünkü değeri 400 milyar ABD Doları) küresel fayda sağlayabilir.